

Lucyna Domańska*, Seweryn Rzepecki, Jakub Affelski, Marcin Ignaczak, Beata Jurkiewicz, Kamila Pietkiewicz, Łukasz Solecki, Marcin Wąs**

Wielokulturowa osada na stanowisku 8 w Głazowie, gm. Myślibórz, woj. zachodniopomorskie, badania przeprowadzone w 2007 roku

Abstract

Domańska L., Rzepecki S., Affelski J., Ignaczak M., Jurkiewicz B., Pietkiewicz K., Solecki Ł. and Wąs M. 2013. Multi-cultural settlement at the site Głazów 8, Myślibórz commune, zachodniopomorskie voivodeship, excavations in 2007. *Raport 8*, 115-129.

The multi-cultural settlement at the site Głazów 8 (AZP 40-09/25), Myślibórz commune, zachodniopomorskie voivodeship, was settled in three periods: towards the end of the Bronze Age, the end of the Hallstatt period and in the La Tène period. Earlier traces of human presence betray a camp character. They are dated to the late Palaeolithic, to Neolithic cultures: the late Linear Pottery culture, the Funnelbeaker culture, the Globular Amphora culture, to Epineolithic cultures: the Corded Ware culture and the Bell-Beaker culture. In turn, since the Early Middle Ages until the early modern period, the area of the site was used for agricultural purposes.

Keywords: Myślibórz Lakeland, Late Palaeolithic, Mesolithic, Neolithic, Late Bronze Age, Early Iron Age, La Tène period, Early Middle Ages, Funnelbeaker culture, Lusatian culture, Jastorf culture, settlement

Stanowisko Głazów 8 (AZP 40-09/25), gm. Myślibórz, woj. zachodniopomorskie, odkryto w 1997 roku podczas badań powierzchniowych, które następnie zostały zweryfikowane przez Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, Oddział w Poznaniu w 2006 roku, w ramach budowy drogi ekspresowej S-3 (Domańska, Rzepecki 2009). W rezultacie, na zlecenie Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad, Oddział w Szczecinie, Fundacja Uniwersytetu Łódzkiego przeprowadziła ratownicze badania archeologiczne. W ramach inwestycji stanowisko oznaczono numerem 87 (współrzędne geograficzne: N 49°15'6.1", E 19°47'48.45").

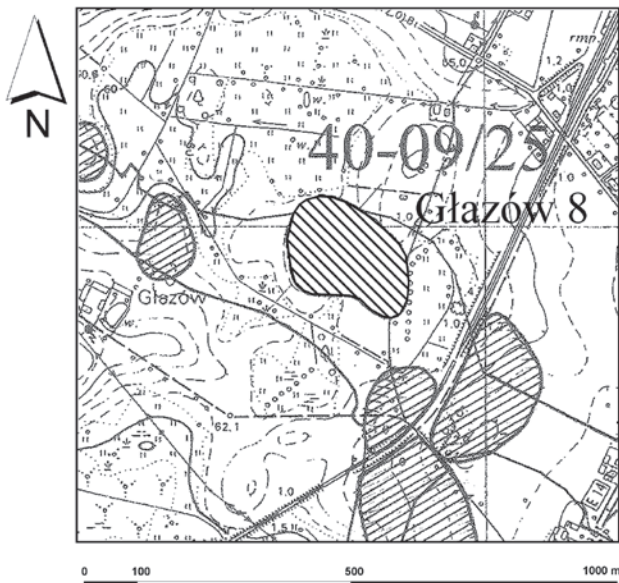
Stanowisko położone jest w Polsce północno-zachodniej, w centralnej części Pojezierza Myśliborskiego (Ryc. 1), zaliczanego do Pojezierza Zachodniopomorskiego (Kondracki 1978, Gilewska 1986). Panujące na tym obszarze bardzo korzystne warunki bioklimatyczne (korzystny agroklimat, urodzajne gleby, sprzyjający

kontekst hydrologiczny) wpłynęły na duże zainteresowanie tym terenem, jako ekumeną osadniczą, w okresach pradziejowych i historycznych. Zróżnicowane i stabilne środowisko zabezpieczało większość potrzeb społeczności pradziejowych, umożliwiając im prowadzenie wielokierunkowej gospodarki rolnej, zarówno produkcji roślinnej, jak i hodowli zwierząt, zrazu opartej na wypasie leśnym, a później bazującej na naturalnych pastwiskach (Twardy, Forysiak 2009).

W trakcie badań terenowych przebadano łącznie obszar 324 arów. Na tej powierzchni zarejestrowano 852 obiekty archeologiczne, z tego 552 zawierały materiał zabytkowy: 6 obiektów kultury pucharów lejkowatych, 1 obiekt kultury amfor kulistych, 514 obiektów kultury łuzyckiej i 31 obiektów kultury jastorfskiej. Pozostałe obiekty nie zawierały zabytków diagnostycznych chronologicznie. W obrębie eksplorowanych wykopów zarejestrowano dość znaczne ilości ruchomego materiału zabytkowego, w sumie pozyskano: 73 941 fragmentów

* Instytut Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego, ul. Uniwersytecka 3, 91-404 Łódź, e-mail: lucynad@uni.lodz.pl

** Instytut Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego, ul. Uniwersytecka 3, 91-404 Łódź, e-mail: rzepecki@poczta.onet.pl

Ryc. 1. Głazów, stan. 8, gm. Myślibórz, woj. zachodniopomorskie. Lokalizacja stanowiska

Fig. 1. Głazów, site 8, Myślibórz commune, zachodniopomorskie voivodeship. Location of the site

ceramiki naczyniowej, 6 przęślików, 2312 grudek polepy, 1632 zabytki krzemienne, 270 zabytków kamiennych oraz 291 kości zwierzęcych (Domańska, Rzepecki 2009).

Pierwsze dowody pobytu ludzi na terenie stanowiska Głazów 8 pochodzą z późnego paleolitu – są to 2 wyroby krzemienne. Również relikty osadnictwa mezolitycznego są nieliczne, zidentyfikowano tylko 6 wyrobów o chronologii środkowo i późnomezolitycznej (Wąs 2009).

W neolicie jedynie ludność kultury pucharów lejkowatych wyraźniej zaznaczyła swoją obecność na omawianym stanowisku. Zlokalizowano 6 obiektów i 290 fragmentów ceramiki naczyniowej, będących pozostałościami obozowiska. Inne neolityczne jednostki kulturowe manifestują się w pozyskanym materiale niezwykle skromnie. Zidentyfikowano 1 obiekt ludności kultury amfor kulistych, a w nim 27 fragmentów ceramiki. Z warstwy pochodzą zabytki związane z kulturą późnej ceramiki wstęgowej (7 fragmentów), kulturą ceramiki sznurowej (4 fragmenty) i kulturą pucharów dzwonowatych (3 fragmenty) (Rzepecki, Solecki 2009).

Zdecydowana większość zarejestrowanych na stanowisku Głazów 8 zabytków ruchomych i nieruchomych związana jest z osadnictwem ludności kultury łużyckiej. W sumie odkryto 696 obiektów, w tym 514 datowanych artefaktualnie (Ryc. 2-4) i 70 659 fragmentów ceramiki naczyniowej kultury łużyckiej (Ryc. 5-7). Ponadto znaleziono również zabytki krzemienne, kamienne i gliniane, a także grudki polepy oraz pokonsumpcyjne szczątki zwierzęce. Z perspektywy przynależności

funkcjonalnej zabytki nieruchome ludności kultury łużyckiej tworzą kilka podstawowych kategorii, charakterystycznych dla osad tego taksonu. Można tu wyróżnić: 565 jam gospodarczych (w tym 19 jam zasobowych i 20 jam ze śladami spalenizny), 73 dołki postępuowe, 36 palenisk, 6 ognisk, 4 półziemianki, 3 rowy i 9 skupisk ceramiki (Ryc. 2-4).

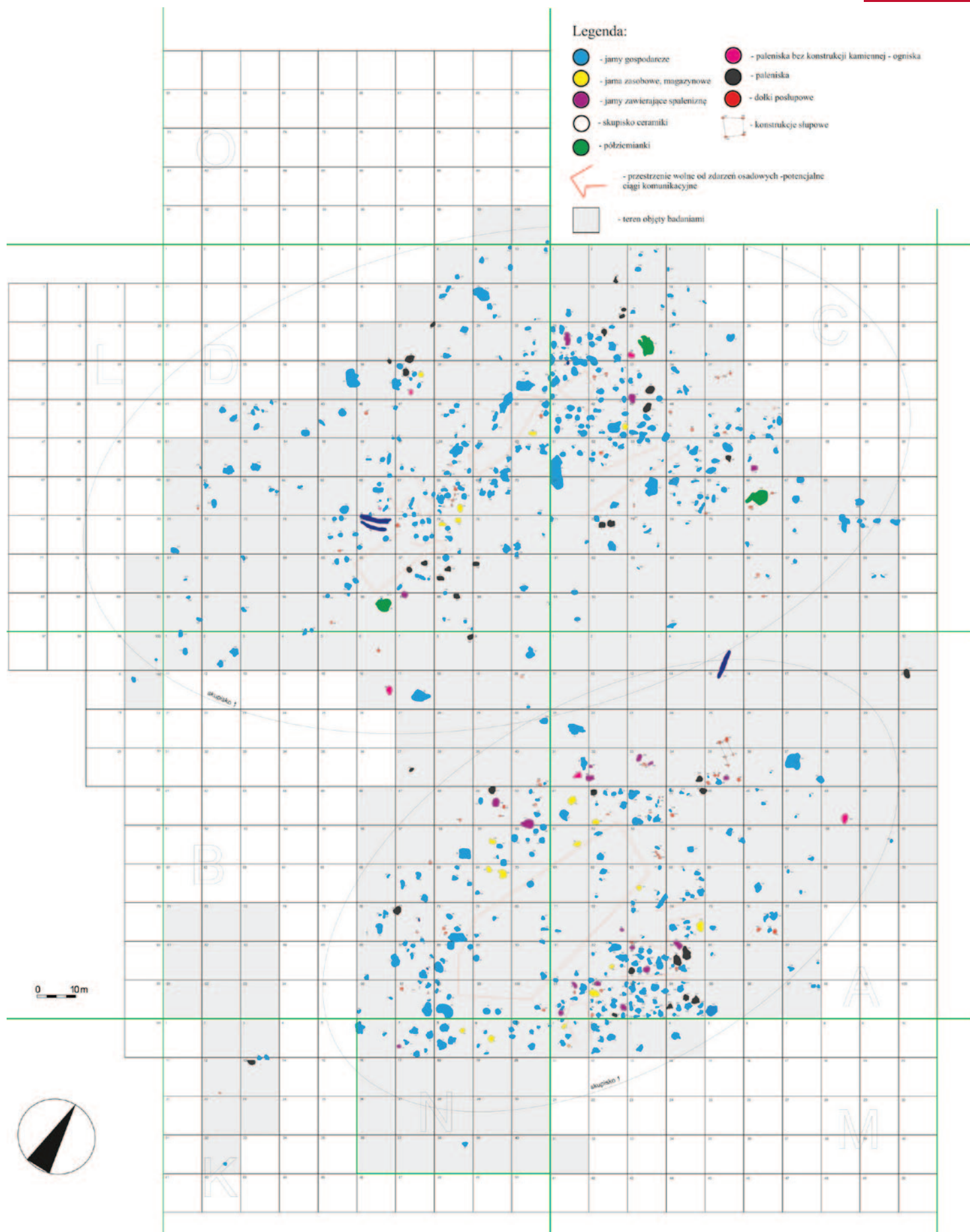
Jak już wspomniano ceramikę naczyniową zlokalizowano w 514 obiektach kultury łużyckiej, pozostałe 182 obiekty, które nie posiadały w zasypiskach zabytków ruchomych, bądź zawierały źródła pozbawione walorów datujących, jak szczątki zwierzęce, polepa, itd., zostały przyporządkowane osadnictwu ludności kultury łużyckiej poprzez analizę stratygraficzno-chorologiczną. Wszystkie zespoły reprezentują wyjściową formę, która może funkcjonować samodzielnie (np. palenisko, jama) lub tworzyć większe zespoły osadowe (np. konstrukcje oparte na dołkach postępuowych, powiązane funkcjonalnie z jamami czy paleniskami). Sposób zabudowy oraz charakter badanej osady miał istotny wpływ na model szczegółowej analizy obiektów nieruchomych (Affelski, Ignaczak 2010).

Szczegółowe studia nad ceramiką naczyniową kultury łużyckiej, wykonano w oparciu o dane opisujące dwa systemy wytwórczości ceramicznej: stylistyczny (morfologia, zdobnictwo) oraz techniczno-użytkowy (technologia).

Przy analizie makro- i mikromorfologicznej naczyń posłużono się schematem wypracowanym w studiach nad kulturą łużycką z obszaru Niżu Polski (Ignaczak 2002; Ignaczak, Affelski 2008). Wyodrębniono następujące warianty naczyń (Ryc. 5-7) (definicje por. Ignaczak 2002, 36-40): kubki, czerpaki (zrekonstruowano 28 naczyń), amfory (zrekonstruowano 5 naczyń), misy (zrekonstruowano 98 naczyń), garnki (zrekonstruowano 199 naczyń), wazy (zrekonstruowano 10 naczyń), talerze (zrekonstruowano 33 naczynia) (Ignaczak, Affelski 2009a).

Analiza ornamentyki naczyń, została oparta o interkulturowy schemat opisu cech zdobnictwa autorstwa A. Kośko (1981, 34, 35). Za szczególnie istotne dla rozważań chronologicznych na stanowisku Głazów 8, uznano wszystkie wątki powstałe przy użyciu elementu zdobniczego linii rytej (szeroka gama konfiguracji), listwy plastycznej, guzów plastycznych, odcisków palcowych oraz dziurki nakłuwanej (perforacja podkrawędna) i wątków pseudosznurowych (Ignaczak, Affelski 2009a).

W obrębie zespołów kultury łużyckiej obserwowano trzy rodzaje wytworów glinianych nie będących ceramiką naczyniową – łyżki, polepę oraz przęśliki (Ignaczak, Affelski 2009a).

Ryc. 2. Głazów, stan. 8, gm. Myślibórz, woj. zachodniopomorskie. Zróżnicowanie funkcjonalne obiektów kultury łużyckiej

Fig. 2. Głazów, site 8, Myślibórz commune, zachodniopomorskie voivodeship. Functional variation of features of the Lusatian culture

Łączna liczba źródeł krzemiennych będących pozostałościami osadnictwa kultury łużyckiej wynosiła 28 wytworów. Były one wykonywane głównie w technice odłupkowej, charakteryzującej doraźną wytwórczość opartą na surowcach lokalnych. W zestawie narzędzi dominują odłupki, łuszczenie, odłupki łuszczeniowe, okruchy oraz wióry. Na przedmiotowym stanowisku interesujący jest fakt wtórnego wykorzystywania narzędzi z wcześniejszych epok (Wąs 2009).

W grupie wytworów kamiennych kultury łużyckiej obserwowano 49 egzemplarzy. W zespole narzędzi zdecydowanie dominują tłukorozcieracze, oprócz tego rozpoznano jedną podkładkę oraz kamień szlifierski. Wszystkie określone funkcjonalnie narzędzia kamienne kultury łużyckiej wykonano z dwóch rodzajów surowca – granitu oraz piaskowca kwarcytowego (Szydłowski 2009). Prawdopodobnie wytwórczość kamienniarstwa związana z osadnictwem kultury łużyckiej na omawianym stanowisku miała charakter przydomowy (Chachlikowski, Ignaczak 2004, 433).

W badanej ceramice naczyńowej obecne są cechy typowe dla dwóch faz w rozwoju zespołów łużyckich – etapu początków okresu epoki żelaza oraz etapu schyłku okresu halsztackiego i początków lateńskiego. Fazy te należy traktować jako dwa oddzielne etapy w rozwoju osadnictwa na badanym obszarze. Podstawą do ich wydzielenia była analiza zestawu naczyń oraz wymienione wcześniej elementy zdobnictwa o znaczeniu chronologicznym.

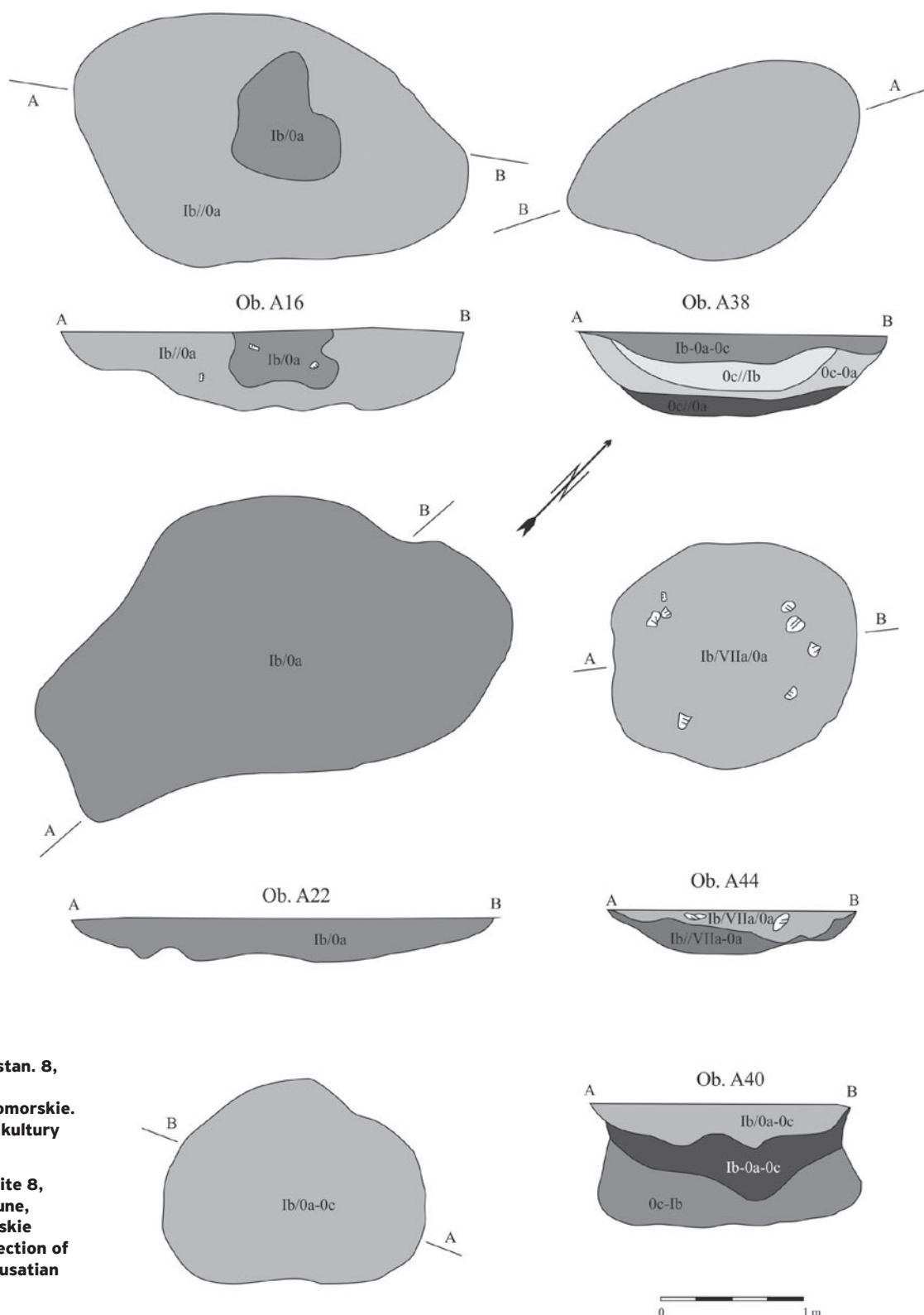
Najbardziej dogodną sytuacją, w której znajduje się badacz stawiający sobie pytania dotyczące przestrzeni życia badanych społeczności pradziejowych, jest ta, w której stanowisko archeologiczne jest przebadane w całości lub w znacznej jego części. Umożliwia to badanie przestrzennych struktur osadniczych w pełni. W tym kontekście niezwykle korzystne jest, że w ramach badanego obszaru udało się zarejestrować blisko 100% osady ludności kultury łużyckiej. Analiza rozplanowania przestrzennego uwypukliła dwa wyraźne skupiska obiektów (Ryc. 2). Skupisko 1 zlokalizowane jest we wschodniej, południowo-wschodniej części badanego obszaru, natomiast skupisko 2 w zachodniej, północno-zachodniej części obszaru badań (Ignaczak, Affelski 2009a).

Cztery zespoły pólziemianek wchodziły w skład tzw. zagród czyli podstawowych złożonych jednostek osadowych (Grygiel 1984). Towarzyszyły im inne obiekty, np. paleniska, jamy gospodarcze i zasobowe, uzupełniając funkcjonalnie teren przydomowy w obiekty zapewniające inne tzw. potrzeby życiowe. Taki zespół raczej nie funkcjonował samodzielnie. Istniejące w jednym

czasie zagrody użytkowały teren zapewne w sposób zrównoważony i pewne przestrzenie gospodarcze posiadały charakter dobra ogólnego, czyli były użytkowane wspólnie (np. ujęcia wody, przestrzenie magazynowe – skupiska jam zasobowych, warsztaty, itp.). Obiekty o charakterze gospodarczym kumulowane były w większych zespołach, które z kolei dzielone były między sobą przestrzeniami pozbawionymi intensywnych zdarzeń osadniczych, mogących spełniać funkcję ciągów komunikacyjnych (Ryc. 2) (Ignaczak, Affelski 2009a).

Przeprowadzone na stanowisku Głazów 8 prace wykopaliskowe odsłoniły relikty osadnictwa związane z ludnością kultury łużyckiej, reprezentowane przez obiekty osadowe tworzące zwarte układy. Analiza szczegółowa zabytków nieruchomych oraz zagospodarowania przestrzeni wskazuje, że zdarzenia osadnicze na badanym stanowisku posiadały charakter trwały, a nie sezonowy. Środowisko naturalne, w którym ludność kultury łużyckiej funkcjonowała – postglacjalny krajobraz Pojezierza Myśluborskiego – umożliwił jego wykorzystanie w dość szerokim zakresie. Morenowy krajobraz stwarzał dogodne warunki do założenia osady, a obecność dużej ilości zbiorników i cieków wodnych pozwalała na prowadzenie różnokierunkowej strategii gospodarczej (chów, rybołówstwo, uprawa, zbieractwo, łowiectwo, itd.), niemożliwej na terenach mniej urozmaiconych środowiskowo.

Stanowisko w Głazowie 8 dostarczyło danych na temat wykorzystywania zwierząt w gospodarce obecnych tu grup ludzkich, związanych z kulturą łużycką (Makowiecka, Makowiecki 2009). W obiektach kultury łużyckiej odnotowano 153 rozpoznane pod względem gatunku fragmenty kości zwierzęcych. Najliczniejszą grupę stanowiły szczątki bydła (*Bos primigenius f. taurus*) – znaleziono 38 sztuk (24,8% zbioru), nieco mniej liczny był koń (*Equus ferus f. caballus*), przy liczbie 26 obserwacji stanowił 12,4% zbioru. Interesująca jest frekwencja kości świni (*Sus scrofa f. domestica*) – 7 sztuk (4,6%), zbliżona do obserwacji dotyczących małych przeżuwaczy (*Ovis orientalis f. aries / Capra aegagrus f. hircus*) – 8 kawałków (5,2%); i niska w porównaniu z innymi stanowiskami tego okresu (Lasota-Moskalewska 1991, ryc. 3). W zespole praktycznie nie obserwowano zwierząt dzikich – zidentyfikowano tylko jedną kość jelenia (Makowiecka, Makowiecki 2009). Osiągnięte w wyniku badań wnioski są determinowane przez stosunkowo mały zbiór szczątków kostnych. Zwraca jednak uwagę przewaga kości bydła nad innymi gatunkami zwierząt, co może prowadzić do wniosku, iż badana osada miała charakter rolniczy. Bydło wykorzystywano powszechnie w rolnictwie jako zwierzęta pociągowe

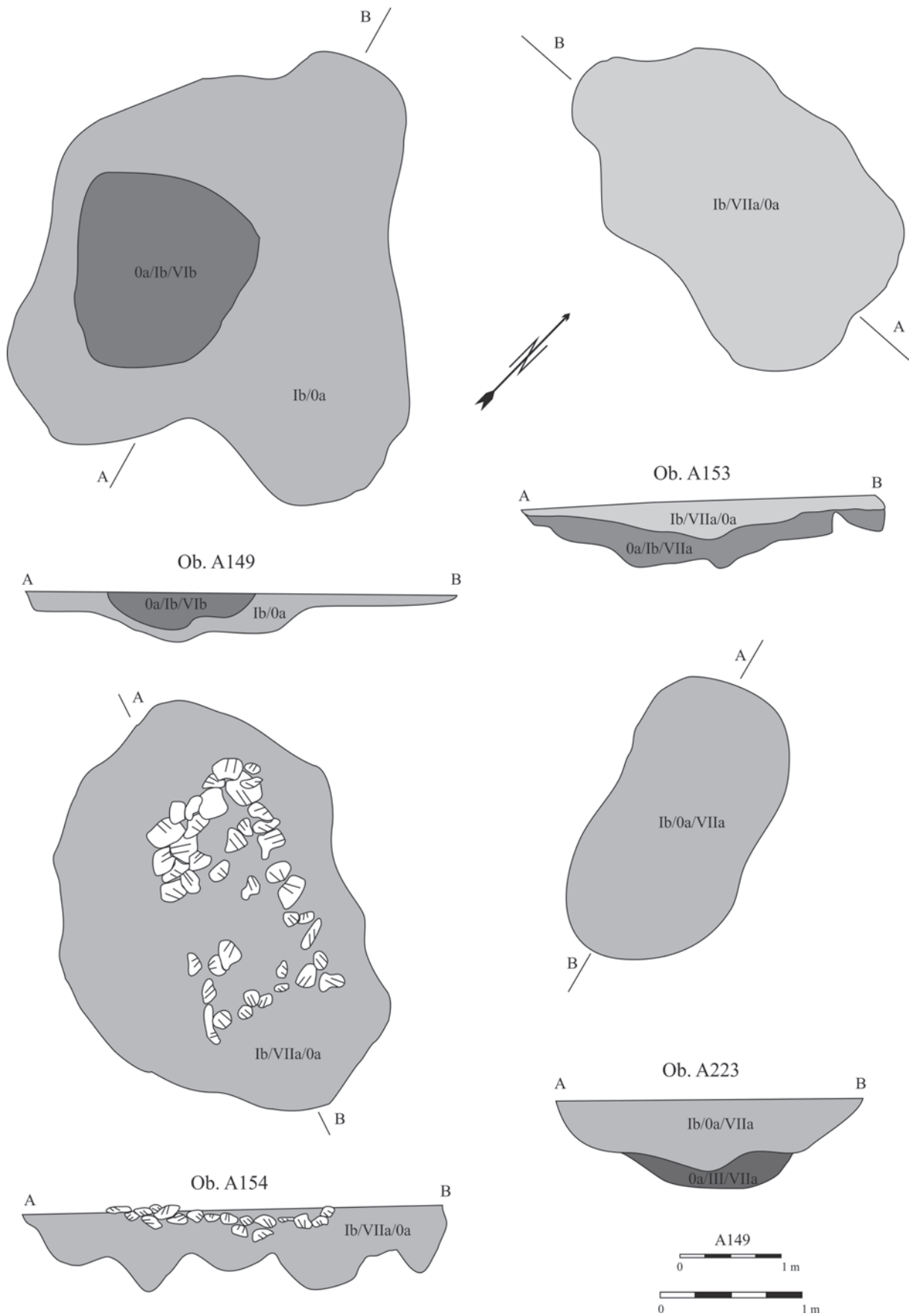

Ryc. 3. Głazów, stan. 8, gm. Myślibórz, woj. zachodniopomorskie. Wybór obiektów kultury łużyckiej

Fig. 3. Głazów, site 8, Myślibórz commune, zachodniopomorskie voivodeship. Selection of features of the Lusatian culture

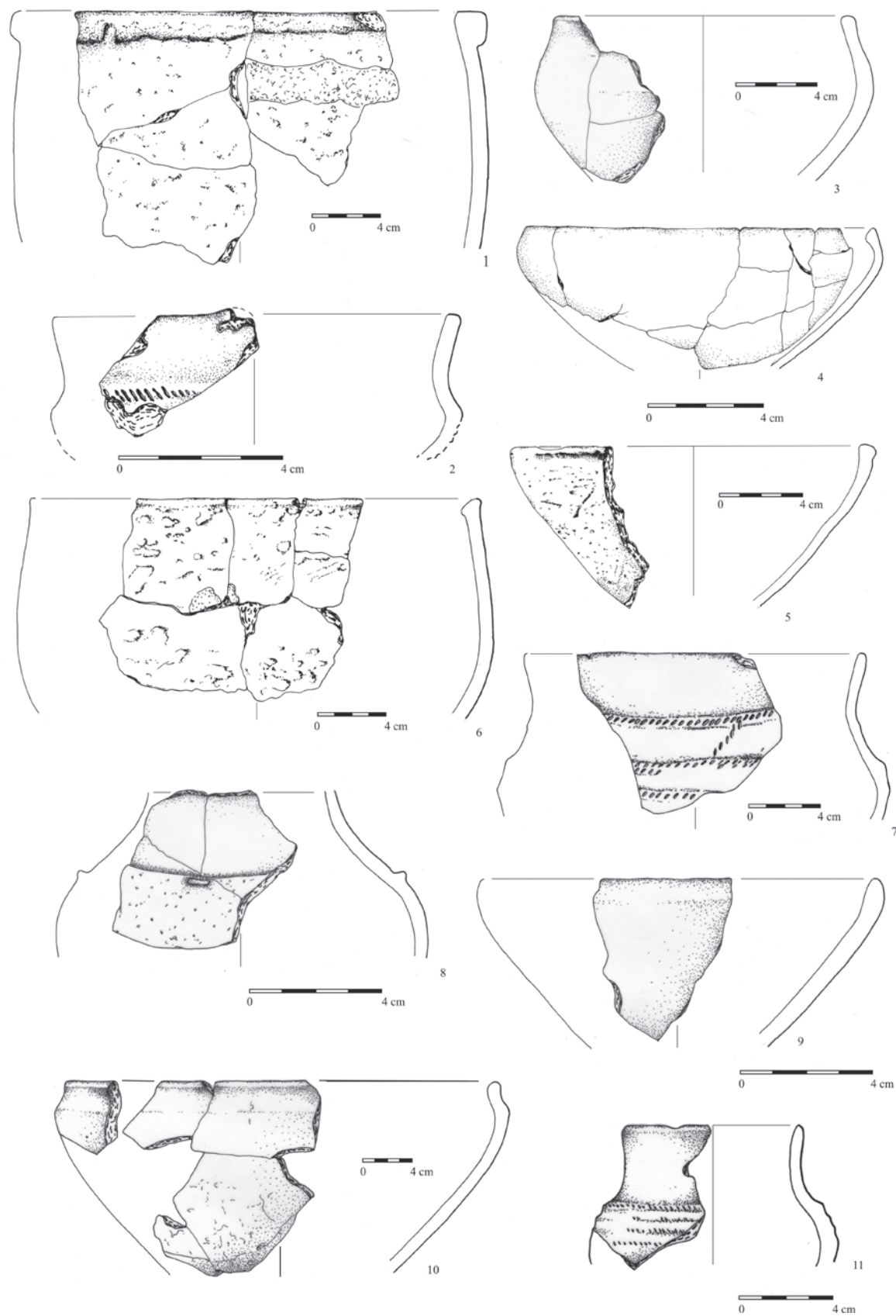
oraz dostarczyciela nawozu (Lasota-Moskalewska 1997, 197-201). Co interesujące, zestaw szczątków zwierzęcych z badanego stanowiska odbiega od podobnych analiz poczynionych dla sąsiedniego obiektu położonego w Głazowie na stanowisku 2 (Makowiecki 2009). Istotna jest przede wszystkim dysproporcja w występowaniu kości krowy (w Głazowie 2 stanowiła ona 63% inwentarza) oraz wzrost udziału kości konia w zestawach z Głazowa 8 (Makowiecka, Makowiecki 2009).

Intensyfikacja zasiedlenia Pojezierza Myśliborskiego przez ludność kultury łużyckiej, nastąpiła prawdopodobnie na początku epoki żelaza, a pośrednio potwierdza to nikła w tym regionie liczba ujawnionych osiedli, datowanych na epokę brązu (Ostoja-Zagórski 1982; Wesołowski 1983, 1993, 1996). Prawdopodobnie „łużycki” epizod na stanowisku Głazów 8 był kontynuacją wcześniejszych procesów osadniczych, mających swój początek u schyłku epoki brązu i początkach epoki

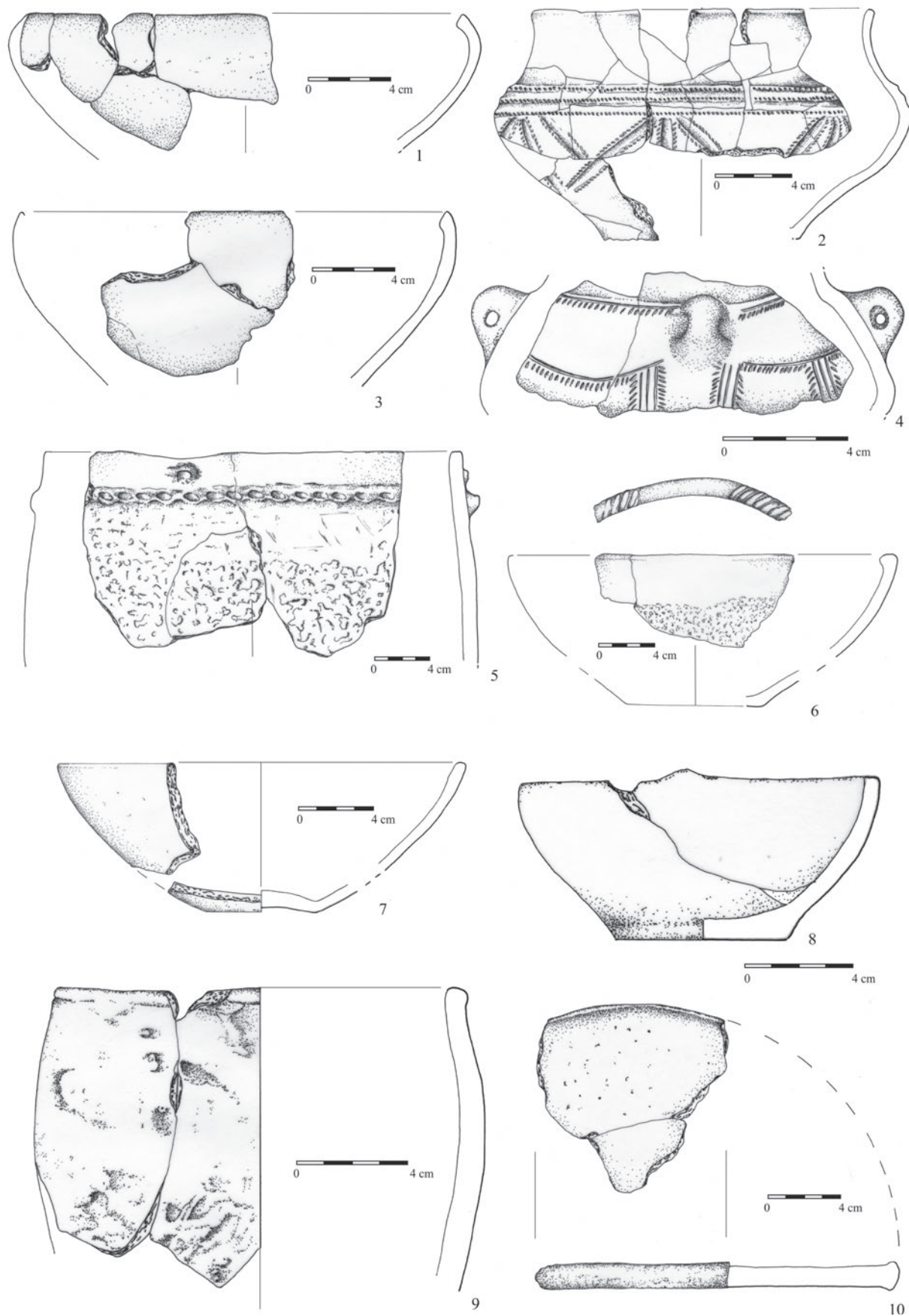
Ryc. 4. Głazów, stan. 8, gm. Myślibórz, woj. zachodniopomorskie. Wybór obiektów kultury łużyckiej

Fig. 4. Głazów, site 8, Myślibórz commune, zachodniopomorskie voivodeship. Selection of features of the Lusatian culture

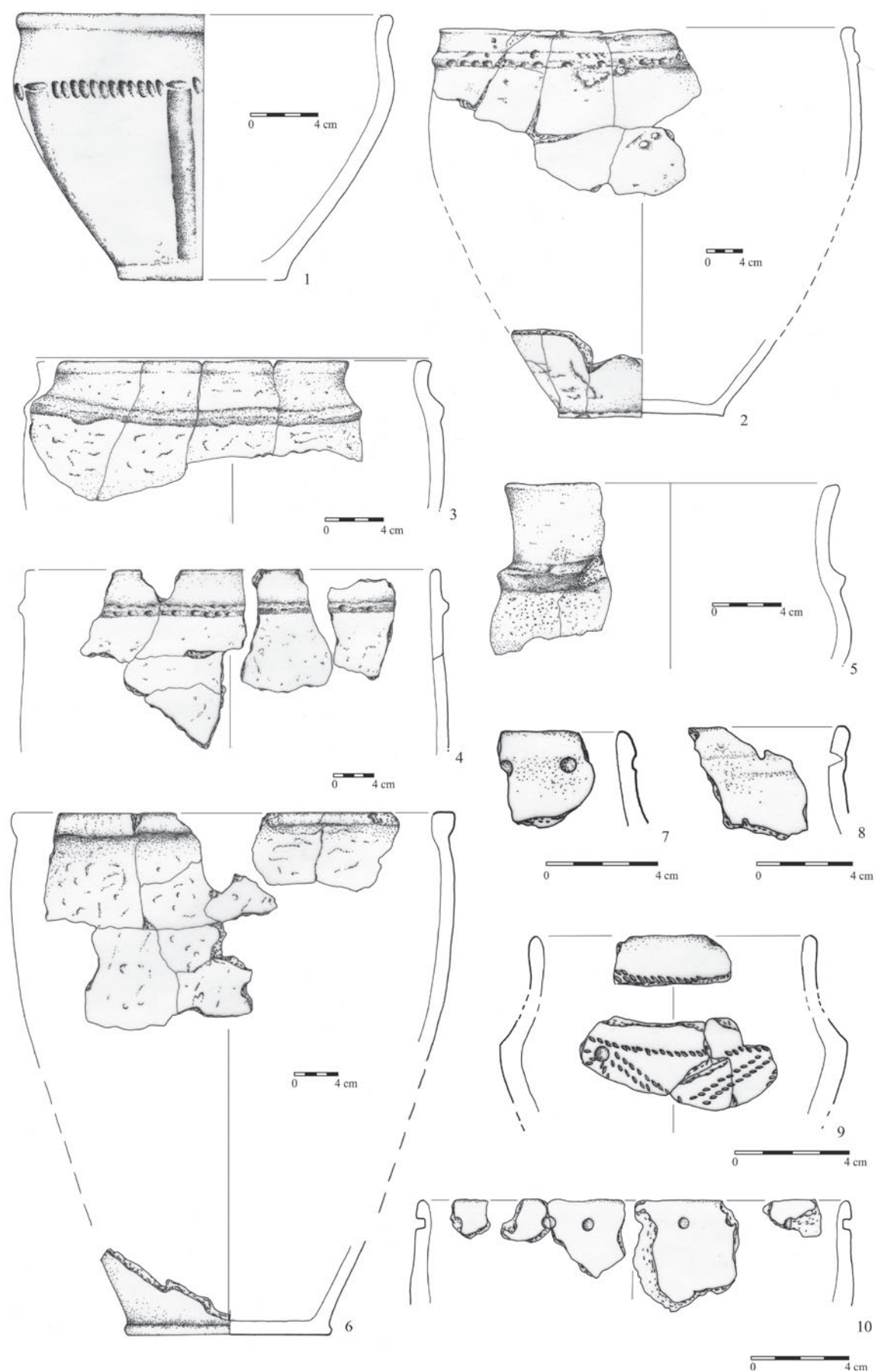
Ryc. 5. Głazów, stan. 8, gm. Myślibórz, woj. zachodniopomorskie. Wybór ceramiki kultury łużyckiej z obiektów: (1, 2) A15; (3) A64; (4, 5) A161; (6) A20; (7, 9) A183; (8) B54; (10) B101; (11) D130

Fig. 5. Głazów, site 8, Myślibórz commune, zachodniopomorskie voivodeship. Selection of ceramics of the Lusatian culture from features: (1, 2) A15; (3) A64; (4, 5) A161; (6) A20; (7, 9) A183; (8) B54; (10) B101; (11) D130

Ryc. 6. Głazów, stan. 8, gm. Myślibórz, woj. zachodniopomorskie. Wybór ceramiki kultury łużyckiej z obiektów: (1-5) C27; (6) C76; (7) C36; (8) C130; (9) C2143; (10) C209

Fig. 6. Głazów, site 8, Myślibórz commune, zachodniopomorskie voivodeship. Selection of ceramics of the Lusatian culture from features: (1-5) C27; (6) C76; (7) C36; (8) C130; (9) C2143; (10) C209

Ryc. 7. Głazów, stan. 8, gm. Myślibórz, woj. zachodniopomorskie. Wybór ceramiki kultury łużyckiej z obiektów: (1) C209; (2) D152; (3, 4) D18; (5) D197; (9) A204; (10) D97 i z arów: (6) ar A82c; (7) ar C32d; (8) ar A93a

Fig. 7. Głazów, site 8, Myślibórz commune, zachodniopomorskie voivodeship. Selection of ceramics of the Lusatian culture from features: (1) C209; (2) D152; (3, 4) D18; (5) D197; (9) A204; (10) D97 and from ares: (6) are A82c; (7) are C32d; (8) are A93a

żelaza na sąsiednim stanowisku Głazów 2 (Ignaczak, Affelski 2009b). Zakładać można nawet hipotetyczną ciągłość wyrażoną poprzez obecność tych samych grup ludzkich, których identyfikacji można dokonać w oparciu o stylistykę ceramiki naczyniowej, zadziwiająco zbieżnej dla młodszych faz osadniczych na stanowisku Głazów 2 i starszych na stanowisku Głazów 8. Tezy tej nie sposób jednak w pełni udowodnić na podstawie innych kryteriów, takich jak rozplanowanie osad czy stosowane techniki produkcji garncarskiej – receptury masy ceramicznej są dla tych stanowisk różne. W ramach studiów nad ceramiką ze stanowiska Głazów 8 potwierdzić można także tezę o ciągłości osadniczej na obszarze Pomorza między najwcześniejszymi zespołami „wczesnołużyckimi” (etap środkowego okresu epoki brązu) a „łużyckimi” (młodszy i najmłodszy okres epoki brązu oraz okres halsztacki C) poprzez tworzenie się skupisk mezo- i mikroregionalnych o długotrwałym istnieniu, swoistych aglomeracji osadniczych (Bukowski 2003, 65). Genezy dla zarysowanych zjawisk należałoby poszukiwać w Wielkopolsce i przyległych obszarach Ziemi Lubuskiej i Brandenburgii skąd, wzdłuż Odry (ale nie tylko), następowała wielokierunkowa transmisja cech kulturowych (Derrix 2001; Kaczmarek 2002). W sieci powiązań należałoby też umieszczać obszary Łużyc i Dolnego Śląska niezwykle inspirujące na poziomie wczesnej epoki żelaza (Ignaczak, Affelski 2009a).

Kolejnym etapem w historii stanowiska była osada nadodrzańskiej grupy kultury jastorfskiej. Jej pozostałości stwierdzono na całym badanym terenie, ale w dużym rozproszeniu, co może sugerować że odkryto jedynie peryferyjną część osady (Jurkiewicz 2009).

Z osadnictwem nadodrzańskiej grupy kultury jastorfskiej łączy się 31 obiektów (Ryc. 8). Chronologię analizowanych obiektów określono na podstawie analizy materiału zabytkowego – ceramiki naczyniowej. Na osadzie nie odkryto innego rodzaju materiałów zabytkowych, pozwalających na głębszą analizę chronologiczną. Na badanym obszarze zarejestrowano 24 jamy gospodarcze, 3 ogniska i 4 obiekty określone jako piece gospodarcze. Analogiczne piece są często spotykane na stanowiskach osadowych i interpretowane są jako piece piekarskie (Machajewski 1995, 80). Niewykluczone, że mogły służyć także do wypalania ceramiki (Jurkiewicz 2009).

Z opisywaną fazą osadniczą powiązano 2800 fragmentów ceramiki naczyniowej (Ryc. 9). Zdecydowanie największą ich część (1805 fragmentów – 64,46%) odnaleziono w obiektach związanych z osadnictwem ludności grupy nadodrzańskiej kultury jastorfskiej

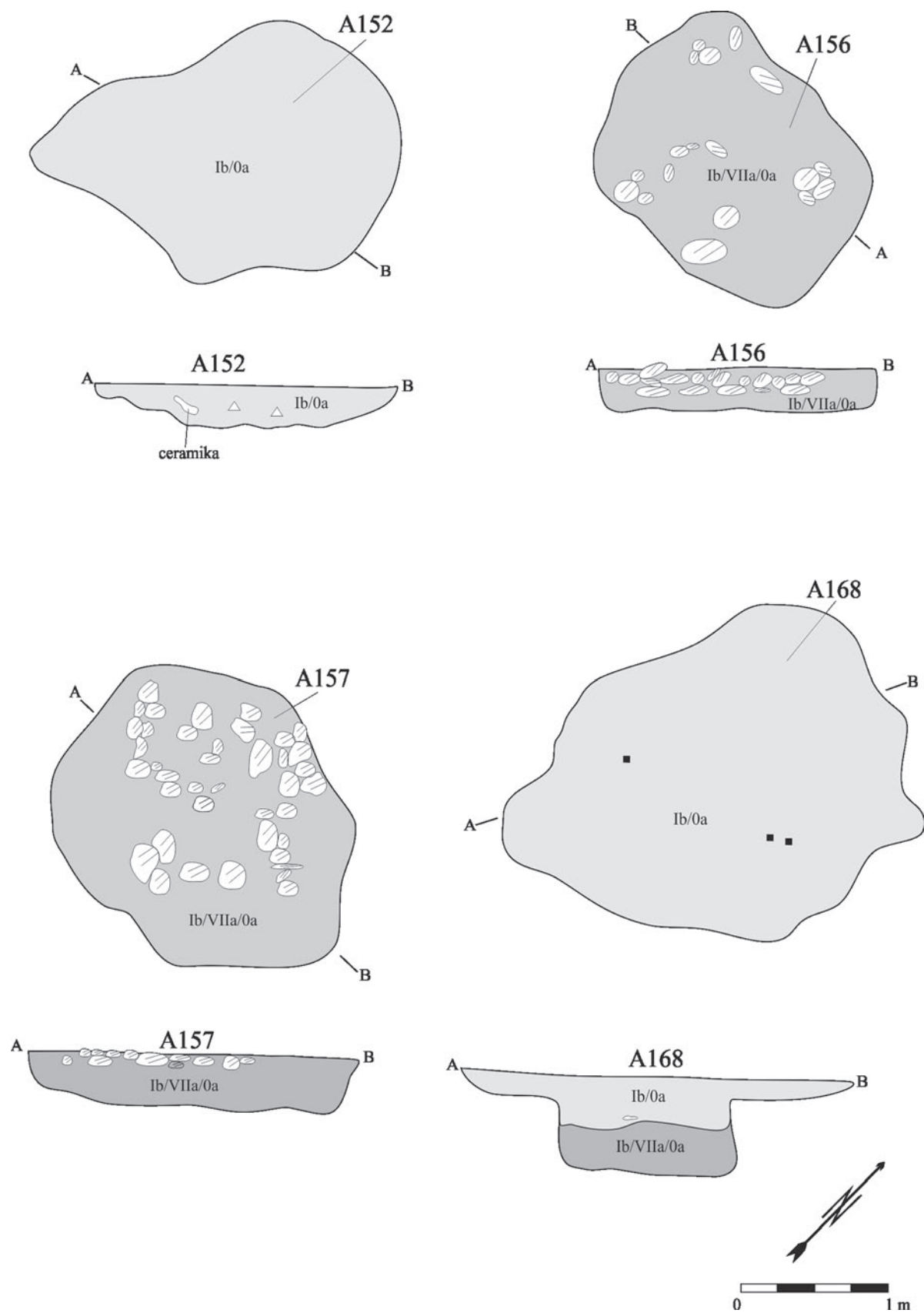
(Jurkiewicz 2009). Pozostałe fragmenty odkryto w warstwie pozaobiektywnej (845 fragmentów) oraz na złożu wtórnym, w obiektach związanych z kulturą lużycką. Prawie połowa materiału zabytkowego została odkryta w piecach, a 40% w jamach gospodarczych różnego typu. Stan zachowania naczyń, mierzony liczbą zrekonstruowanych form (27 okazów na 2800 fragmentów ceramiki naczyniowej), jest porównywalny do stanu większości osad z okresu przedrzymskiego (por. Dąbrowscy 1968, 423-505). Niewielka różnorodność makro- i mikromorfologiczna naczyń, zdobnictwa i cech technicznych, wynikająca z małej liczebności zbioru oraz złego stanu zachowania, tylko w niewielkim stopniu może stanowić podstawę do przeprowadzenia szczegółowej klasyfikacji chronologicznej i kulturowej (Jurkiewicz 2009).

W Głazowie zrekonstruowano, w różnym stopniu 27 form naczyń, które podzielono na 5 grup, a dalej na typy, podtypy i odmiany (4 naczynia wazowate, 14 garnków – dwu i trójdzielnych), 4 misy, 8 naczyń z brzuścem odwrotnie gruszkowatym (Ryc. 9). System ich opisu nawiązuje do spotykanego już w literaturze przedmiotu (por. Machajewski, Pietrzak 2004, 86-96; Jurkiewicz, Machajewski 2006, 110-125).

Do przedmiotów związanych z rękodzielnictwem zaliczono tylko 3 przęśliki (Ryc. 10). Częstotliwość występowania tego rodzaju znalezisk w Głazowie, na tle innych osad z tego okresu, jest niewielka (Kończ 1995). Wszystkie odkryte przęśliki zostały wykonane z piaskowca (Ryc. 10). Niestety nie można ich powiązać z konkretnymi obiektami, gdyż zostały znalezione w warstwach pozaobiektowych. Liczne analogie do przęślików tego rodzaju występują na stanowiskach grupy nadodrzańskiej kultury jastorfskiej (Wołągiewicz 1983). Opisane przęśliki wykazują także podobieństwo do kamiennych egzemplarzy zarejestrowanych na badanych ostatnio osadach związanych z osadnictwem kultury oksywskiej (Jurkiewicz 2009).

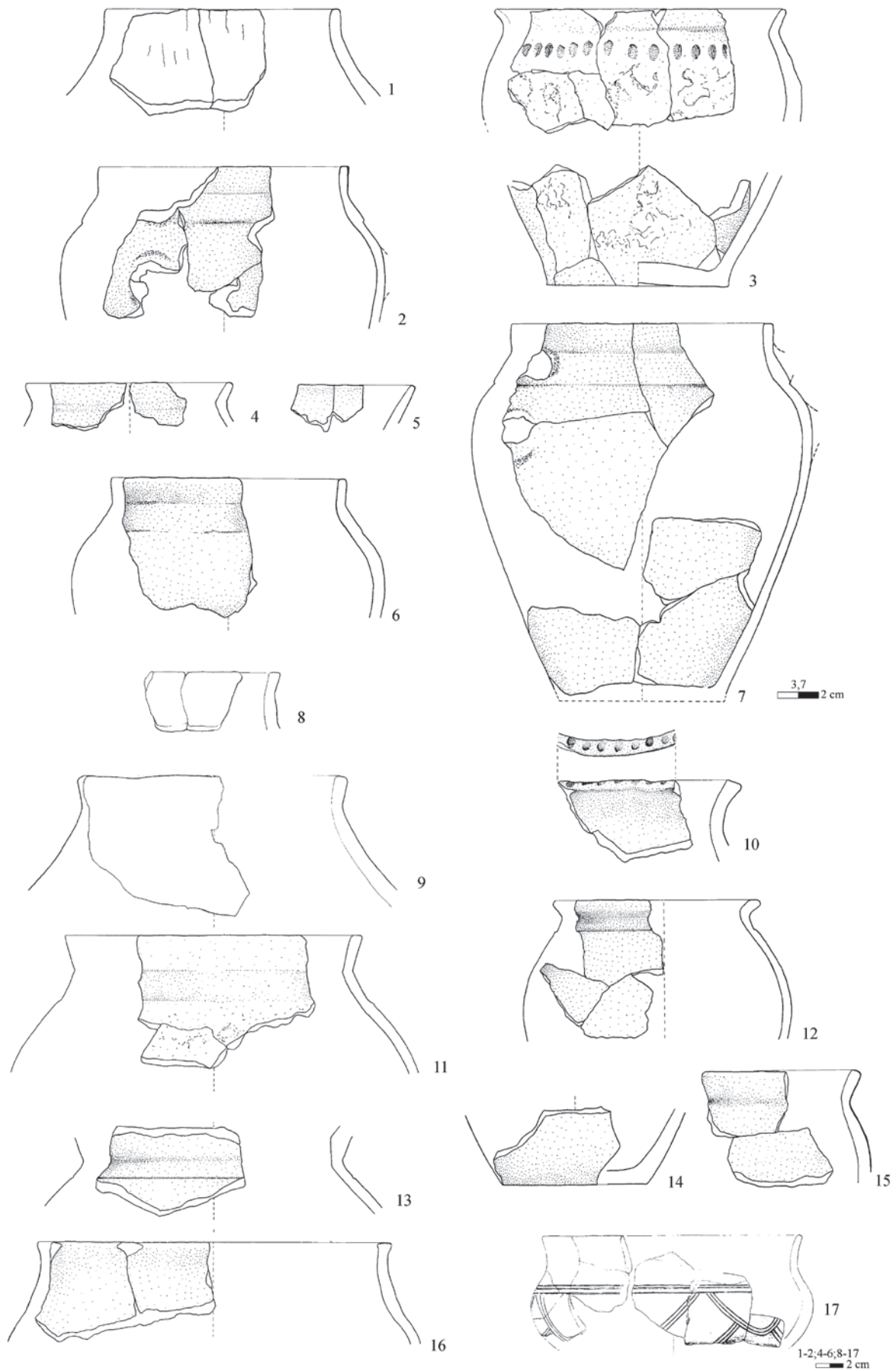
Stan zachowania osady w Głazowie oraz „peryferyjny” charakter odkrytych relikwów nie uprawnia do wiarygodnej próby interpretacji charakteru osady. Na podstawie ilości ruchomego i nieruchomego materiału zabytkowego można jedynie wnioskować, że centralna część osady kultury jastorfskiej znajduje się w pobliżu, poza zasięgiem prac inwestycyjnych.

Podstawą do wyznaczenia okresu funkcjonowania osady jest chronologia ceramiki naczyniowej. W materiale zabytkowym widoczny jest nurt starszopredrzymski, korelowany w najszerszym zakresie z ceramiką kręgu kultury jastorfskiej i kultury z ceramiką typu Kraghede (Jurkiewicz 2009).

Ryc. 8. Głazów, stan. 8, gm. Myślibórz, woj. zachodniopomorskie. Przykładowe obiekty kultury jastorfskiej: A152, A156, A157, A168

Fig. 8. Głazów, site 8, Myślibórz commune, zachodniopomorskie voivodeship. Sample features of the Jastorf culture: A152, A156, A157, A168

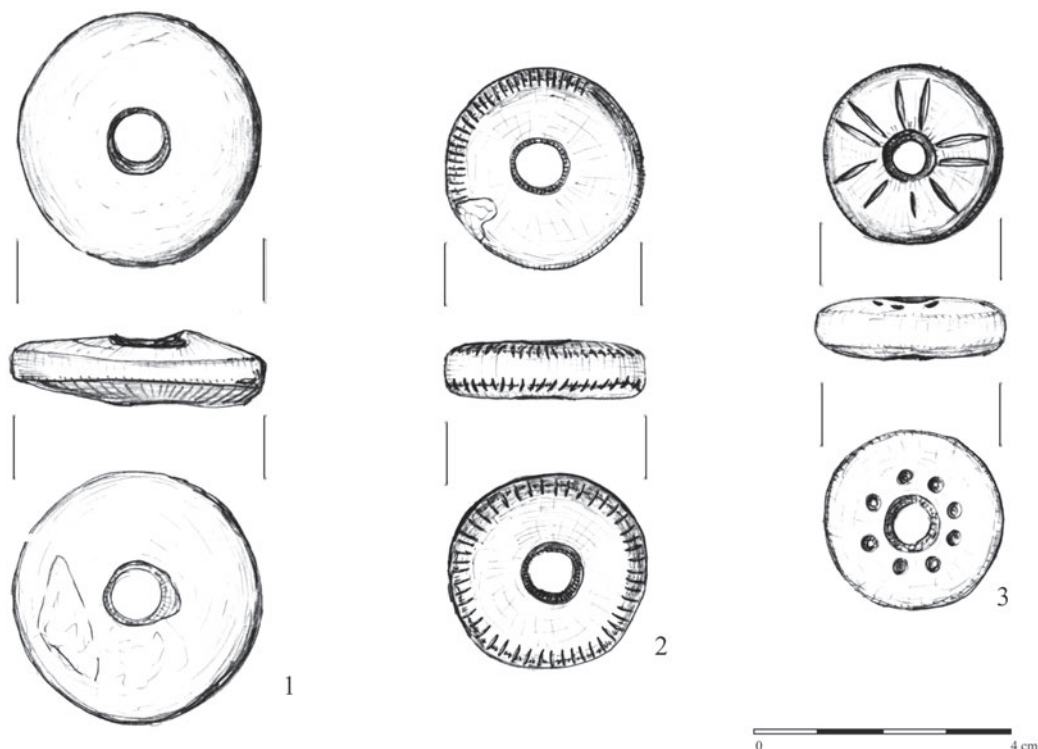

Ryc. 9. Głazów, stan. 8, gm. Myślibórz, woj. zachodniopomorskie. Wybór ceramiki kultury jastorfskiej z obiektów: (1) S53; (2) A144; (3-7) A152; (8) A154; (9) A157; (10, 12, 14) A261; (11, 13, 16) A168; (15) B25; (17) A305

Fig. 9. Głazów, site 8, Myślibórz commune, zachodniopomorskie voivodeship. Selection of ceramics of the Jastorf culture from features: (1) S53; (2) A144; (3-7) A152; (8) A154; (9) A157; (10, 12, 14) A261; (11, 13, 16) A168; (15) B25; (17) A305

Ryc. 10. Głazów, stan. 8, gm. Myślibórz, woj. zachodniopomorskie. Przędziki kamienne związane z kulturą jastorfską

Fig. 10. Głazów, site 8, Myślibórz commune, zachodniopomorskie voivodeship. Stone spindle whorls connected with the Jastorf culture

Okres funkcjonowania osady w Głazowie, przypadający na schyłek fazy Jastorf i fazę Ripdorf, a więc LT B2 – LT C2 (przełom starszego i młodszego okresu przedrzymskiego), przypadał na dobę intensywnych przeobrażeń osadniczych i kulturowych na obszarze grupy nadodrzańskiej kultury jastorfskiej, a także na terenach sąsiednich. Możliwości jednak ich wyjaśnienia jeszcze do niedawna uznawano za trudne z powodu opierania się na datownikach pochodzących jedynie ze stanowisk sepulkralnych, zwłaszcza metalowych detalach stroju. Zwracano uwagę na głębokie zmiany układu osadniczego, manifestujące się porzuceniem miejsc pochówku i osad oraz wręcz wyludnieniem niektórych obszarów, zaludnionych ponownie na początku n.e. (Wołągiewicz 1983, 88).

W materiale zabytkowym zwrócono uwagę na pojawiające się w tym czasie zmiany stylistyczne w ceramice, polegające na facetowaniu brzegów (latenizacja). Upowszechniały się one dopiero w początkach fazy młodszego okresu przedrzymskiego. Proces latenizacji widoczny w materiale ceramicznym nie może być

niestety dokładniej zdefiniowany z powodu braku bardziej czułych chronologicznie zabytków (Jurkiewicz 2009).

W tym kontekście należy zwrócić uwagę na rolę nadodrzańskiej grupy kultury jastorfskiej w ukształtowaniu się kultury oksywskiej, które nastąpiło dopiero w ciągu środkowej fazy okresu młodszego. Prawdopodobne jest włączenie się przynajmniej części ludności grupy nadodrzańskiej w nurt przemian zachodzących w tej fazie na Pomorzu i ostatecznym skryształowaniu się obszaru zasiedlenia ludności oksywskiej (Wołągiewicz 1983, 88).

Okres średniowieczny i nowożytny zaowocował jedynie śladami osadnictwa: teren w tych okresach wykorzystywano najprawdopodobniej jedynie jako pola uprawne. Nieomal całość materiałów wczesno- (22 fragmenty) i późnośredniowiecznych (12 fragmentów) oraz nowożytnych (97 fragmentów ceramiki naczyniowej, 3 fragmenty kafla i kawałek cegły) znaleziono w „warstwie”; nieliczne fragmenty ceramiki wczesnośredniowiecznej zalegały na złożu wtórnym w obiektach „łużyckich” (Pietkiewicz, Ficyk 2009).

Bibliografia

Affelski M., Ignaczak M. 2010. Ze studiów nad schyłkiem kultury łużyckiej na pomorzu zachodnim. Osadnictwo końca epoki brązu i początków epoki żelaza na stanowiskach Głazów 2 oraz Głazów 8. W: M. Fudziński, H. Paner (red.), *Między kulturą łużycką a kulturą pomorską. Przemiany kulturowe we wczesnej epoce żelaza*. Gdańsk, 179-202.

Bukowski Z. 2003. Kierunki rozwojowe Pomorza w epoce brązu. W: M. Fudziński, H. Paner (red.), *XIII Sesja*

Pomorzoznawcza 1, Od epoki kamienia do okresu rzymskiego. Gdańsk, 61-77.

Chachlikowski P., Ignaczak M. 2004. Kamieniarstwo. W: J. Bednarczyk, L. Czerniak, A. Koško (red.), *Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż trasy gazociągu tranzytowego. Kujawy. Osadnictwo społeczeństw kultur cyklu łużyckiego*. Poznań, 433-440.

- Dąbrowscy I., K. 1968. Osada lateńsko-rzymska we wsi Piwonice, pow. Kalisz. *Materiały Starożytne* 11, 423-505.
- Derrix C. 2001. *Frühe Eisenfunde im Odergebiet. Studieren zur Hallstattzeit in Mitteleuropa*. Bonn.
- Domańska L., Rzepecki S. 2009. Wstęp; Ogólna charakterystyka wyników badań. W: L. Domańska, S. Rzepecki (red.), *Opracowanie wyników archeologicznych badań ratowniczych na stanowisku Głazów, gm. Myślubórz (NR S3-87)* (maszynopis w archiwum Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie). Łódź.
- Gilewska S. 1986. Podział Polski na jednostki geomorfologiczne. *Przegląd Geograficzny* 58.
- Grygiel R. 1984. The household clusters as a fundamental social unit of the Brześć Kujawski group of the Lengyle Culture in the Polish Lowlands. *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna* 31, 43-334.
- Ignaczak M. 2002. *Ze studiów nad genezą kultury łużyckiej w strefie Kujaw*. Poznań.
- Ignaczak M., Affelski J. 2008. Osadnictwo kultury łużyckiej w Łękach Górnych, gm. Krzyżanów, woj. łódzkie. W: Lech Czerniak, J. Gąssowski (red.), *Via Archaeologica Pultuskiensis 2. Osada wielokulturowa w Łękach Górnych gm. Krzyżanów, woj. łódzkie*. Pultusk, 9-60.
- Ignaczak M., Affelski J. 2009a. Osadnictwo ludności kultury łużyckiej na stanowisku 8 w Głazowie. W: L. Domańska, S. Rzepecki (red.), *Opracowanie wyników archeologicznych badań ratowniczych na stanowisku Głazów 8, gm. Myślubórz (NR S3-87)* (maszynopis w archiwum Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie). Łódź.
- Ignaczak M., Affelski J. 2009b. Osadnictwo ludności kultury łużyckiej na stanowisku 2 w Głazowie. W: L. Domańska, S. Rzepecki (red.), *Opracowanie wyników archeologicznych badań ratowniczych na stanowisku Głazów 2, gm. Myślubórz (NR S3-78)* (maszynopis w archiwum Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie). Łódź.
- Jurkiewicz B. 2009. Osada kultury jastorfskiej na stanowisku nr 8 w Głazowie, gm. Myślubórz, woj. zachodniopomorskie. W: L. Domańska, S. Rzepecki (red.), *Opracowanie wyników archeologicznych badań ratowniczych na stanowisku Głazów 8, gm. Myślubórz (NR S3-87)* (maszynopis w archiwum Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie). Łódź.
- Jurkiewicz B., Machajewski H. 2006. Osadnictwo kultury przeworskiej z przełomu er oraz z późnego okresu rzymskiego i wczesnej fazy okresu wędrówek ludów. W: J. Gąssowski, L. Czerniak (red.), *Via Archaeologica Pultuskiensis 1, Osada wielokulturowa w Jankowie, gmina Piątek, woj. łódzkie*. Pultusk, 109-218.
- Kaczmarek M. 2002. *Zachodniowielkopolskie społeczności kultury łużyckiej w epoce brązu*. Poznań.
- Kończak M. 1995. Osada kultury przeworskiej w Izdebnie Kościelnym, stanowisko 1, gmina Grodzisk Mazowiecki. *Barbaricum* 5, 5-65.
- Kondracki J. 1978. *Geografia fizyczna Polski*. Warszawa.
- Koško A. 1981. *Udział południowo-wschodnioeuropejskich wzorców kulturowych w rozwoju niżowych społeczeństw kultury pucharów lejkowatych*. Poznań.
- Lasota-Moskalewska A. 1991. Hodowla i łowiectwo w Biskupinie na tle innych osiedli obronnych kultury łużyckiej. W: J. Jaskanis (red.), *Prahistoryczny gród w Biskupinie. Problematyka osiedli obronnych na początku epoki żelaza*. Warszawa, 185-196.
- Lasota-Moskalewska A. 1997. *Podstawy archeozoologii. Kości ssaków*. Warszawa.
- Machajewski H. 1995. Osada ludności kultury przeworskiej na stanowisku 1 w Kucowie, gm. Kleszczów, woj. Piotrków Trybunalski. *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Archeologiczna* 37/38, 65-139.
- Machajewski H., Pietrzak R. 2004. Z badań nad ceramiką naczyńową z okresu przedrzymskiego w Wielkopolsce. W: H. Machajewski (red.), *Kultura jastorfska na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej*. Poznań, 83-122.
- Makowiecka M., Makowiecki D. 2009. Wyniki badań archeozoologicznych z miejscowości Głazów, stan. 8 (Aut. 87), gm. Myślubórz. W: L. Domańska, S. Rzepecki (red.), *Opracowanie wyników archeologicznych badań ratowniczych na stanowisku Głazów 8, gm. Myślubórz (NR S3-87)* (maszynopis w archiwum Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie). Łódź.
- Makowiecki D. 2009. Wyniki badań archeozoologicznych z miejscowości Głazów, stan. 2 (Aut. 78), gm. Myślubórz. W: L. Domańska, S. Rzepecki (red.), *Opracowanie wyników archeologicznych badań ratowniczych na stanowisku Głazów 2, gm. Myślubórz (NR S3-78)* (maszynopis w archiwum Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie). Łódź.
- Ostoja-Zagórski J. 1982. *Przemiany osadnicze, demograficzne i gospodarcze w okresie halsztackim na Pomorzu*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź.
- Pietkiewicz K., Ficyk M. 2009. Pozostałości osadnictwa średniowiecznego i nowożytnego. W: L. Domańska, S. Rzepecki (red.), *Opracowanie wyników archeologicznych badań ratowniczych na stanowisku Głazów 8, gm. Myślubórz (NR S3-87)* (maszynopis w archiwum Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie). Łódź.
- Rzepecki S., Solecki Ł. 2009. Ślady osadnictwa kultury ceramiki wstęgowej rytej. Ślady osadnictwa kultury późnej ceramiki wstęgowej. Ślady osadnictwa kultury pucharów lejkowatych. Ślady osadnictwa kultury amfor kulistych. W: L. Domańska, S. Rzepecki (red.), *Opracowanie wyników archeologicznych badań ratowniczych na stanowisku Głazów 8, gm. Myślubórz (NR S3-87)* (maszynopis w archiwum Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie). Łódź.
- Szydłowski M. 2009. Zabytki kamienne ze stanowiska Głazów 8, gm. Myślubórz. W: L. Domańska, S. Rzepecki (red.), *Opracowanie wyników archeologicznych badań ratowniczych*

- na stanowisku Głazów 8, gm. Myślubórz (NR S3-87) (maszynopis w archiwum Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie). Łódź.
- Twardy J., Forysiak J. 2009. Przyrodnicze uwarunkowania osadnictwa na stanowisku archeologicznym Głazów 8 (87) i w jego najbliższym otoczeniu. W: L. Domańska, S. Rzepecki (red.), *Opracowanie wyników archeologicznych badań ratowniczych na stanowisku Głazów 8, gm. Myślubórz (NR S3-87)* (maszynopis w archiwum Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie). Łódź.
- Wąs M. 2009. Materiały krzemienne ze stanowiska Głazów 2, gm. Myślubórz. W: L. Domańska, S. Rzepecki (red.), *Opracowanie wyników archeologicznych badań ratowniczych na stanowisku Głazów 8, gm. Myślubórz (NR S3-87)* (maszynopis w archiwum Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie). Łódź.
- Wesołowski S. 1983. Plemiona kultury łużyckiej na terenie Szczecina. W: W. Filipowiak, G. Labuda (red.), *Dzieje Szczecina 1*. Warszawa-Poznań, 280-468.
- Wesołowski S. 1993. Nowsze badania nad kulturą łużycką na Pomorzu Zachodnim. W: *Miscellanea Archeologica Thaddeo Malinowski dedicata quae Franciscus Rożnowski redigendum curavit*. Słupsk-Poznań, 359-370.
- Wesołowski S. 1996. Próba oceny stanu badań nad osadnictwem kultury łużyckiej na Pomorzu Zachodnim. W: E. Wilgocki, P. Krajewski, M. Dworaczyk, D. Kozłowska (red.), *50 lat archeologii polskiej na Pomorzu Zachodnim*. Szczecin, 27-47.
- Wołagiewicz R. 1983. Przemiany kulturowe i osadnicze w kręgu jastorfskim i na jego wschodnim pograniczu. W: W. Hensel (red.), *Przemiany ludnościowe i kulturowe I tysiąclecia p.n.e. na ziemiach między Odrą a Dnieprem*. Wrocław, 83-106.

Summary

Lucyna Domańska, Seweryn Rzepecki, Jakub Affelski, Marcin Ignaczak, Beata Jurkiewicz, Kamila Pietkiewicz, Łukasz Solecki, Marcin Wąs

Multi-cultural settlement at the site Głazów 8, Myślubórz commune, zachodniopomorskie voivodeship, excavations in 2007

The site Głazów 8 (AZP 40-09/25) is located in the Myślubórz commune, zachodniopomorskie voivodeship, on the route of the S-3 road, Szczecin-Gorzów. Within the investment, the site was given the number 87.

The site revealed a multi-cultural settlement. The first settlers in the area were the late-Palaeolithic groups. Scarce Mesolithic relics bear testimony to people's presence also in the mid-Stone Age. The subsequent settlement episodes were

related to the Neolithic cultures: the late Linear Pottery culture, the Funnelbeaker culture, the Globular Amphora culture, the Corded Ware culture and the Bell-Beaker culture.

The site was permanently settled only in the Bronze Age, which led to the emergence of two chronologically unrelated settlements of the Lusatian culture. The older phase is dated to the end of the 5th period of the Bronze Age. The younger settlement is dated to the Early Iron Age, end of the Hallstatt period. Given the lack of more precise dating indicators, chronology was established on the basis of ceramic material.

Another settlement was established by the people of the Jastorf culture. The site revealed merely its peripheries.

In the Early Middle Ages and the later periods, the area of the site was used only for agricultural purposes.